

Ihmiseltä ihmiselle
- Taidekasvatusseminaaritutkielma
kehitysvammaisista taitelijaopiskelijoista

Tekijä: Joonas Tähtinen

Opponentit: Ulla Laitinen, Elina Saunamäki

Ohjaaja: Pirkko Pohjakallio

25.5.2008

Taidekasvatuksen osasto

Taideteollinen korkeakoulu

Sisällys

1. Johdanto

2. Tutkimuskysymys

2.1 Käsitteet

3. Tutkimusmenetelmät

4. Aiemmat tutkimukset ja selvitykset

5. Kehitysvammaisten taidetoiminta Suomessa

5.1 Taustaa

5.2 Nykytilanne

5.3 Perttulan erityisammattikoulu

5.4 Kettuki Ry

6. Tapausesimerkinä Perttulan Erityisammattikoulu ja Kehitysvammaisten taitelijoiden tukikeskus Ry

6.1 Toimijoita haastateltavina

6.2 Taidekasvattajien näkemyksiä

6.3 Opetus oppijan kannalta

6.4 Ideat kuviin

6.5 Taiteilijat itse kertovat

6.6 Taiteen tekemisen merkitys

6.7 Oma havainnointi

7. Tulkintaa ja johtopäätöksiä

7.1 Mitä sain selville?

7.2 Pohdintaa oppimisprosessin ympärillä

8. Lähteet

1. Johdanto

Tässä seminaarityössä esittelen tietyn osan kehitysvammaisten taidetoiminnasta Suomessa. Käyn läpi järjestötoimintaa ja haastattelen toiminnan eri alueilla vaikuttavia ihmisiä. Haastattelujen kautta haluan tuoda esiin erilaisia näkökulmia kehitysvammaisten taiteen tekemiseen. Lisäksi pyrin kartoittamaan käsityksiä kehitysvammaisista taiteen tekijöinä ja taiteellisen työskentelyn merkityksestä sekä kehitysvammaisten että heidän kanssaan työskentelevien arkielämässä.

Kiinnostuin aiheesta kesällä 2007, jolloin toimin vapaaehtoistyöntekijänä kehitysvammaisille tarkoitetussa Special Olympics¹ Euroopan jalkapalloturnauksessa. Tällöin Helsinki isännöi turnausta, ja siihen osallistui joukkueita yhteensä viidestätoista maasta ympäri Eurooppaa. Joukkueiden jäsenet olivat eri tavoin kehitysvammaisia. Lähdin tapahtumaan mukaan äitini kehotuksesta. Hänet oli pyytänyt mukaan ystävä, jolla oli tuttavuuksia turnauksen organisoivassa järjestössä, Lyhty ry:ssä².

Aluksi, kuullessani turnauksen olevan kehitysvammaisille tarkoitettu, olin epävarma ja vastahakoinen mukaan lähdöstä, sillä minulla ei ennen tapahtumaa ollut juuri lainkaan kokemusta kehitysvammaisista ihmisistä. Päässäni pyöri kaikenlaisia ennakkoluuloja. Osin ehkä tunsin jopa pelkoa sitä ajatusta kohtaan, että viettäisin kokonaisen viikonlopun lähikontaktissa heidän kanssaan. Olin kauhistunut siitä, miten täysin kouluttamattomana ja valmistautumatta pärjäisin 150 uuden tuttavuuden kanssa, joita vielä silloin pidin kovin erilaisina kuin minä. Ennakkoasenteeni kuitenkin lieveni ennen varsinaista tapahtumaa pidetyissä tiedotustilaisuuksissa, joista mieleeni jäi vahvasti kaksi sanomaa: ”Aiempaa kokemusta ei tarvita” ja ”Varautukaa yhteen elämänne lämminhenkisimmistä kokemuksista”. Molemmat osoittautuivat todeksi. Turnausta ennen järjestettiin hyväntekeväisyyskonsertti, jonka tuotot menivät kehitysvammaisten liikunnan ja taiteen tukemiseen. Halusin tietää kehitysvammaisten taiteesta ja taideprojekteista lisää, ja tästä juontuu seminaarityöni aihe. Aihe on myös

¹ Special Olympics on kansainvälinen, ympärivuotista urheilutoimintaa kehitysvammaisille järjestävä organisaatio.

² Lyhty ry on Helsingissä toimiva yhdistys, joka tarjoaa kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille asumis-, oppimis- ja työpalveluja.

uskoakseni hyödyllinen itselleni opetellessani uusia ajatusmalleja ja hälventääkseni omia ennakkoasenteitani.

Olenkin tutkimukseni alusta lähtien suhtautunut siihen eräänlaisena oppimisprosessin kuvauksena, jossa pyrin mahdollisimman kaunistelematta kuvaamaan omia tuntemuksiani ja ennakkoluulojani kehitysvammaisuutta ja kehitysvammaisten taidetoimintaa kohtaan. Haluan tehdä tutkimuksen aiheesta, joka koskettaa myös itseäni. Kirjoitan sellaisen ihmisen näkökulmasta, joka kokemuksiensa kautta pyrkii tutustumaan asiaan, joka on hänelle entuudestaan melko vieras ja ei monesta varmasti tunnu helpolta. Haluan silti osoittaa, että vaikka asia olisi kuinka vieras tahansa, siihen paneutuminen ei ole mahdottomuus. Koen, että suoralla havainnoinnilla ja itselleni rehellisellä tutkimuksella saan aikaiseksi jotakin, joka toivon mukaan koskettaa muitakin.

En halua varoa. Seminaarityölläni on tarkoitus madaltaa kenen tahansa kynnystä tutustua uusiin ihmisiin.

2. Tutkimuskysymys

Pyrin työssäni ensisijaisesti selvittämään **taiteen tekemisen merkitystä kehitysvammaisten ja heidän parissaan työskentelevien arkielämässä.**

Lisäksi olen kiinnostunut saamaan vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: Mikä tekee taiteen merkitykselliseksi tekijänsä elämässä? Mitä taide antaa tekijällensä? Mitä asioita taiteen avulla käsitellään? Käsitelläänkö ylipäätään mitään? Ovatko teokset tekijöillensä taidetta? Tekevätkö taiteilijat taidetta itselleen vai yleisölle? Näkyykö vammaisuus taiteessa? Minkälainen taiteenopetuksen tulisi oppijan kannalta olla?

Oletuksenani ennen varsinaista tutkimustyötä on, että taiteen asema on hyvinkin vakiintunut sen parissa työskenteleville ihmisille. Uskoisin sen oleva erottamaton osa heidän arkeaan. Uskon taiteen toimivan jonkinlaisena kanavana, jonka kautta tekijät ja heidän parissaan työskentelevät saavat yhteyden johonkin, joka auttaa heitä

saamaan kosketusta omaan identiteettiinsä, kasvattamaan yhteisöllisyyttä ja hahmottamaan paikkaa ympäröivässä todellisuudessa.

Useissa kehitysvammaisten taidetta käsittelevässä julkaisuissa³ keskitytään kysymykseen, onko kehitysvammaisten tekemä taide ”oikeata taidetta”? Tämä oma tutkimukseni kuitenkin käsittelee taidetta arkipäivän ”elämänkumppanina”, eikä muilla tavoin yritä etsiä kehitysvammaisten taiteen paikkaa taidekentän arvoasteikolla.

2.1 Käsitteet

Taide

Sana `taide` ymmärretään tässä tutkimuksessa sellaisena ilmaisumuotona, joka suuremman instituution (ammattitaiteilijat, museot, kuraattorit, kriitikot, jne.) kentän sisällä hyväksytään sen piiriin kuuluvaksi sen eri alueilla toimivien ammattilaisten ja yleisön toimesta. Kuvataidetta opiskelevat kehitysvammaiset tekevät kuvia, jotka ammattihenkilöt valitsevat asetettavaksi esille näyttelyihin. Siten nämä taiteilijat toineen saavat mahdollisuuden tulla suuremman yleisön tietoisuuteen. Taidemaailma instituutioon määrittää siis tämän tutkimuksen taidekäsitystä. Taide on jotakin, jonka yleisökin mieltää taiteeksi, johtuipa se sitten siitä, että sitä on gallerioissa ja näyttelyissä esillä, tai vaikkapa siitä, että katsoja ei tunnista sitä kehitysvammaisen tekemäksi. Henkilökohtaisten taidekäsitysten ei tarvitse olla keskenään samankaltaisia, sillä tietyssä kontekstissa jonkin asian taiteeksi mieltäminen on kaikille lähes automaattinen tapahtuma. Esimerkiksi astuessaan sisälle Kiasmaan tai vaikkapa Ateneumin taidemuseoon, ihminen heti olettaa kaiken siellä esitetyn olevan taidetta. Jos jokin Kiasman teoksista olisi esillä kadun kulmassa tai kauppakeskuksessa, emme välttämättä näkisi sitä taiteena. Ympäristö ohjaa siten ajatteluamme ja tulkintojamme.

³ Esim. Isomäki, Ahti (toim.): Aurinko ja kolme kuuta – Kehitysvammaiset taidekentän reunalla. Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry Kettuki. 2006 ja Kauppinen, Liisa (toim.) 2007 Oman elämänsä ihminen. Maahenki

Selvyyden vuoksi sanottakoon, että tutkimuksessa esiintyvällä sanalla `taide` tarkoitetaan nimenomaisesti kuvataidetta, eikä tutkimus käsittele muita taiteen muotoja.

Kehitysvammaisuus

Suomessa 1.1.1996 otettiin viralliseen käyttöön Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokitusjärjestelmä ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), jossa puhutaan älyllisestä kehitysvammaisuudesta. "Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyystasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä."

American Association on Mental Retardation (AAMR) on myös määritellyt kehitysvammaisuuden seuraavasti: "Kehitysvammaisuus on vammaisuutta. Sitä luonnehtivat huomattavat rajoitukset sekä älyllisissä toiminnoissa että adaptiivisessa käyttäytymisessä ilmeten käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännöllisissä taidoissa. Tämä vammaisuus on saanut alkunsa ennen kuin henkilö on täyttänyt 18 vuotta."

3. Tutkimusmenetelmät

Pääosin tutkimukseni koostuu haastatteluista ja havainnoinnista. Olen pyrkinyt saamaan vastauksia henkilöiltä, jotka vaikuttavat saman kentän - eli kehitysvammaisille järjestettävän taidetoiminnan - sisällä erilaisissa asemissa ja tehtävissä. Haastattelen Kettuki (Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki) ry:n puheenjohtajaa **Ahti Isomäkeä**, taideopettaja **Kikka Jelisejeffiä** ja kehitysvammaisia taideopiskelijoita **Kimmo Tolvasta**, **Elina Niemelää** sekä **Katia Mammonea**. Saman kentän eri toimijat tuovat kukin eri näkökulman yhteiseen aiheeseen. Vierailen myös Kettuki ry:n toimistolla, Perttulan erityisammattikoulussa ja taidenäyttelyissä.

Perehdyn myös aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja artikkeleihin. Yhtä tiettyä teoriaa tai teosta tutkimuksen lähtökohtana ei ole, johtuen Suomen yhdistystoimintaan keskittyneen painetun materiaalin suhteellisesta niukkuudesta,

mutta eri järjestöjen tarjoamat esittelyt, tiedotteet, vuosikertomukset yms. tarjoavat kattavia tietopaketteja aiheeseen liittyen.

Pyrin myös koko tutkimusprosessin ajan kartoittamaan omia tuntemuksiani, käsityksiäni ja niiden mahdollista muutosta, ollessani kanssakäymisissä uusien tuttavuuksien kanssa ja oppiessani heidän näkemyksistään.

4. Aiemmat tutkimukset ja selvitykset

Aiheesta kootut kotimaiset julkaisut ovat pääasiassa eri tukijärjestöjen toimittamia. Muun muassa Ahti Isomäen toimittamaan teokseen *Aurinko ja kolme kuuta – Kehitysvammaiset taidekentän laidalla* on koottu erilaisten taidekentän vaikuttajien artikkeleita selkokieleksi käännettynä. Artikkelit käsittelevät kehitysvammaisten paikkaa taiteen kartalla ja teos sisältää runsaasti kuvaesimerkkejä kehitysvammaisten taideteoksista. Aiheesta on tehty myös pro gradu –tutkimuksia, muun muassa Hanna-Maija Sandqvistin *Taidepaja* internaatissa. Taidekasvatus internaattiopiskelijoiden yhteisöllisyyden vahvistajana kansanopistossa.

Oman tutkimukseni kysymyksenasettelun ollessa hyvin omakohtainen, käytännönläheinen ja tapausesimerkkipohjainen, en myöhemmin viittaa suurissa määrin aiempaan tutkimukseen tai teoriaan.

5. Kehitysvammaisten taidetoiminta Suomessa

5.1 Taustaa

Kehitysvammaisuus käsitteenä on kokenut muodonmuutoksia ajan kuluessa. Yleinen suhtautuminen kehitysvammaisiin ihmisiin on myös muuttunut. Joskus heidät on nähty jumalan rankaisemina syntisinä, toisinaan taas sairaina. Kehitysvammaisten koulutuksen juuret ovat 1800-luvulla, jolloin teollistunut yhteiskunta halusi sulkea kaikki ”poikkeavat” laitoshoidon. Vammaisuus oli sitä ennen perhepiirissä hoidettava asia, joka suuren muuttoliikkeen ja kaupungistumisen vuoksi tuli mahdottomaksi. Vammaisista tuli taloudellisia taakkoja perheille. Lääketieteen tehtäväksi tuli jakaa

ihmiset työkykyisiin ja työkyvyiltään rajoittuneisiin. Vammaisuudesta tuli lääketieteellinen ongelma eli poikkeavuus medikalisoitiin.⁴

1840-luvulla Suomeen perustettiin ensimmäiset mielisairaalat, joita tuolloin kutsuttiin nimellä houruinhuone. Suomen ensimmäinen pysyvä kehitysvammalaitos taas perustettiin vuonna 1890. Se sijaitsi Hämeenlinnassa ja oli nimeltään Perttulan tylsämielislaitos. Laitoksen perusti Edvin Hedman, joka myöhemmin tuli tunnetuksi rotuhygieenisistä mielipiteistään. Hedmanin mukaan ”tylsämieliset” olivat yhteiskuntaan sopimattomia ja suljettava pois yhteisöstä työsiirtoloihin. Myöhemmin, vielä vuonna 1936, Hedmanin poika Reidar jatkoi ajatusta toteamalla, ettei tylsämielisillä ole tulevaisuutta. Hänen mukaansa heille suunnattu kasvatus ja opetus koituisi yhteiskunnalle kalliiksi, koska se mahdollistaisi heidän perinnöllisten vikojensa siirtymisen edelleen jälkipolville, jotka myöskin tarvitsisivat kallista erityishoitoa.

Suomessa säädettiin vuonna 1921 oppivelvollisuuslaki. Tällöin vammaiset olivat vapautettuja yleisestä oppivelvollisuudesta, mutta saivat mahdollisuuden osallistua opetukseen erilaisissa erityiskouluissa, nk. apukouluissa. Apukouluja perustettiin 1900-luvun alussa ympäri Suomea, joissa järjestettiin erityisopetusta. Erityisopetus tähtäsi ammattiin valmistaviin perustaitoihin, joiden avulla vammaiset voisivat hankkia oman toimeentulonsa. Myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen suhtautuminen vammaisuutta kohtaan muuttui maailmalla kunnioittavampaan suuntaan. Suomessakin sodassa vammautuneita oli valtavat määrät. Myös kehitysvammaisille alettiin vähitellen järjestää erilaista päivätoimintaa. Vuonna 1952 perustettiin kehitysvammaliitto, joka aktiivisesti oli mukana vaikuttamassa kehitysvammaisille suunnattujen koulutusmahdollisuuksien lisäämiseen ja monipuolistamiseen.

5.2 Nykytilanne

Tänä päivänä kehitysvammaisten koulutuksesta (siten myös taidekasvatuksesta) vastaavat ammatilliset erityisoppilaitokset, ammatilliset oppilaitokset, kansanopistot ja erityishuoltopiirit. Erityisoppilaitoksissa ja siihen järjestämisluvan saaneissa ammatillisissa oppilaitoksissa järjestetään valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta.

⁴ Vehmas 2005

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen tehtävänä on antaa opiskelijoille valmiuksia jokapäiväisen elämän taidoissa ja auttaa heitä selkiinnyttämään omia tulevaisuuden suunnitelmiaan. Sen tehtävä on myös tukea tulevaa koulutukseen ja työhön sijoittumista. Opiskelijan arviointi perustuu opetussuunnitelmassa yksilöllisesti asetettuihin tavoitteisiin.

Kansanopistojen tarjoamalla koulutuksella on tehtävänä valmentaa itsenäiseen elämään, ammatilliseen koulutukseen sekä työelämään. Koulutuslinjat ovat yleensä vuoden kestoisia. Oppivelvollisuutensa päättäneille tarjotaan nk. jatko-opetusta erityishuoltopiirien toimesta. Jatko-opetuksen tavoitteena on jatkaa edelleen koulussa opittuja asioita, asumis- sekä työtaitoja.

Eletään kehitysvammaisten taidetoiminnan nousukautta. Taidekentän ammattilaiset ovat hyvin kiinnostuneita kehitysvammaisten taiteesta ja toimintaa järjestetään kasvavassa määrin. Opetuksen taso on korkealaatuista ja toiminta tavoitteellista.⁵

5.3 Perttulan erityisammattikoulu

Perttulan erityisammattikoulu sijaitsee Hämeenlinnassa. Se on valtion ylläpitämä, opetushallituksen (OPH) alaisuudessa toimiva ammatillinen erityisoppilaitos. Perttulan koulu järjestää ammatillista peruskoulutusta sekä valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta ensisijaisesti kehitysvammaisille ja muille kognitiivisesti vajaakuntoisille. Perttula huolehtii myös opetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä.

Perttulan erityisammattikoulussa järjestetään työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta. Ohjelma kulkee nimellä Valmentava II ja on jatkoa Valmentava I –ohjelmalle, joka tarjoaa ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta. Perttula esittelee toimintaansa verkkosivuillaan seuraavasti:

Valmentava II -koulutusta järjestetään erilaisin painotuksin. Koulutus voi painottaa työhön sijoittumista, itsenäisen elämän taitoja tai kuvataideopintoja. Koulutus voidaan myös järjestää niin, että se vastaa vaikeimmin vammaisten ihmisten tai eri

⁵ Isomäki (toim.) 2006, 22

vammaisryhmien (autistien, aistimonivammaisten ja mielenterveyskuntoutujien) tarpeisiin tai vaihtuviin paikallisiin tarpeisiin.

Kuvaopiskelun tavoitteena on oppia mahdollisimman itsenäiseen oman elämän hallintaan muun muassa itsenäistymistaitojen harjoittelun ja tehostetun yksilöllisen ohjauksen avulla, oppia taidemaalausta, keramiikan tekoa ja muita kuvataiteen tekniikoita, rohkaistua osallistumaan mahdollisuuksiensa mukaan yhteiskunnan toimintaan ja erilaisiin palveluihin rakentaa soveltuva jatko-opinto- tai työllistymissuunnitelma joko kuvataiteen tai muun toiminnan parissa. Koulutus soveltuu erityisesti kuvallisesta ilmaisusta kiinnostuneille.

Mitä opiskellaan?

Tiedolliset valmiudet

Tiedon hankkiminen ja sen käyttö. Puheen ymmärrys ja välitys sekä korvaavan kommunikaation erilaiset vaihtoehdot ja tavat.

Yhteiskuntavalmiudet

Tavoitteena on tuntee yhteiskunnan tarjoamia palveluita ja harjoitella niiden käyttöä. Opiskelijat opettelevat selviytymään mahdollisimman itsenäisesti arjen askareissa ja tilanteissa.

Työtaidot ja ammattiopinnot

Työskentelytaitojen kehittäminen taidetoiminnan eri alueilla (esimerkiksi taidemaalaus ja keramiikka) Tutustuminen erilaisiin työskentelytapoihin.

Vuorovaikutustaidot

Opiskelijat harjaantuvat käytännön sosiaalisissa tilanteissa ja oppivat vuorovaikutustaitoja. Tilanteen mukaan yksilöllisiä vaihtoehtoja ja menetelmiä.

Toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta

Tavoitteena on harjaannuttaa motorisia taitoja sekä karkean että hienomotoriikan alueilla. Silmän ja käden yhteistyötaidot sekä koordinaatio.

Vapaasti valittavat opinnot

Opintoja, jotka opiskelija voi valita omaan kiinnostuksensa, edellytystensä ja kehittymistarpeidensa mukaan.

Perttulan koulun opiskelijat ovat suorittaneet peruskoulun joko yksilöllistetysti tai toiminta-alueittain.

5.4 Kettuki Ry

Kettuki-keskus on valtakunnallinen kehitysvammaisten taidekeskus. Se tukee kehitysvammaisia taiteilijoita ja taiteen harrastajia, tekee kehitysvammaisten taidetta tunnetuksi ja pyrkii kohottamaan taiteen arvostusta. Taidekeskus järjestää taidenäyttelyjä, koulutusta ja kursseja, ylläpitää omaa taidekokoelmaa, sekä toimii yhteysverkostona alan toimijoiden kesken Suomessa.

Kehitysvammaisten taidekeskus käynnisti toimintansa Hämeenlinnan Verkatehtaalla toukokuussa 2006 Hämeen liiton rahoittaman ESR -hankkeen tuella. Toimintaa rahoittavat lisäksi Hämeenlinnan kaupunki sekä Suomen Kulttuurirahasto.

6. Tapausesimerkinä Perttulan Erityisammattikoulu ja Kehitysvammaisten taitelijoiden tukikeskus Ry

6.1 Toimijoita haastateltavina

Tein parihaastattelun Kettuki ry:n tiloissa saadakseni käytännön tietoa kehitysvammaisten taideopetuksesta. Haastattelin Kettuki ry:n puheenjohtajaa Ahti Isomäkeä, joka opettaa Perttulan erityisammattikoulussa kuvataidetta. Hän on myös itse kuvataiteilija, taidemaalariiliiton jäsen, jolla on hyvin pitkä kokemus kehitysvammaisten taideopetuksesta. Toinen haastateltavistani oli tekstiilisuunnittelija ja muotoilija Kikka Jelisejeff. Hän on toiminut yli yhdentoista vuoden ajan kehitysvammaisten taiteen parissa, mm. Lieksan taidetoimintakeskuksella.

Opettajia haastatellessani käytin oheista kysymysrunkoa:

1. Taustoista

- Koulutustaustaa
- Työtehtävät
- Miten päädyitte työskentelemään kehitysvammaisten kanssa?

2. Suhteesi taiteen tekemiseen

- Miksi kehitysvammaisten taideopetus on tärkeää?
- Millainen opetus oppijan kannalta tärkeää? Opettajan rooli.
- Millä tavoin taide näyttäytyy opettajan arkielämässä?
- Käytännön taideopetustilanne. Ryhmäkoko? Mitä tekniikoita jne?
- Millä tavalla kuvat syntyvät? Mistä ideat kuviin?

3. Taiteen merkitys oppijan arkielämässä

- Mitä asioita taiteen avulla käsitellään?
- Käsitelläänkö ylipäätään mitään?
- Mitä taide antaa tekijöillensä?
- Tekeminen vai lopputulos?
- Näkyykö kehitysvammaisuus taiteessa? Millä tavalla?
- Tekevätkö taiteilijat taidetta itselleen vai yleisölle?

4. Tulevaisuuden näkymiä

- Millaiseksi näet kehitysvammaisten taiteenopetuksen kehittyvän?
- Millaisia haasteita ja tavoitteita tulevaisuuden kannalta?

6.2 Taidekasvattajien näkemyksiä

Kikka kertoo päätyneensä alalle sattumalta. Hän on taustaltaan lähihoitaja. Hän kouluttaa alan työntekijöitä ja muita kehitysvammaisten taidetoiminnasta kiinnostuneita. Lyhyen esittelyn jälkeen kysyin molemmilta haastateltavilta, miksi heidän mielestään kehitysvammaisten taideopetus on tärkeää. Kikan sanoin: ”Kaiken kaikkiaan minä ainakin ajattelen, että taide ilmaisumuotona on kauhean sopiva, kun siinä on mahdollista tuoda esiin niitä omia tunteitaan. Siinä saa näkyvää aikaiseksi ja näkee oman käden jäljen. Ja siis miksei kehitysvammaiset voisi tehdä OIKEAA taidetta? Kehitysvammaisten asema yhteiskunnassa on koko ajan muuttunut paremmaksi ja heille tarjotaan monipuolisempaa toimintaa. On hyvä, että on jotakin tarjolla myös niille, jotka haluavat taiteellista toimintaa muutakin kuin käydä jossain harrastuspiirissä. Haluaa tehdä sitä kunnianhimoisesti ja enemmänkin kuin se, että silloin tällöin.”

Ahti Isomäen mukaan askartelua on ollut aina tarjolla päivätoiminnassa kehitysvammaisille: ”Mutta siitähän puuttuu kokonaan kaikki tavoitteet. Eivätkä askartelun tuotteet ovat koskaan päätyneet mihinkään julkiseen esimerkiksi taidenäyttelyyn, hädin tuskin edes omaisten koteihinkaan. Itse asiassa ne ovat usein niin heikkotasoisiaakin, ettei ne kiinnosta ketään, koska niissä ei olla satsattu opetukseen. Opetukseen tulisi panostaa siten, että oppilastöissä olisi kunnianhimoista tavoitetta ja niistä voisi tulla tasokkaita. Se on ollut aikaisemmin sellaista ajankulua, että saadaan nyt tämä päivä tässä kulumaan. Ja nyt on siinä mielessä hirveän iso laadullinen harppaus tapahtunut tässä 2000-luvun alusta alkaen, että on jo useammissa paikoissa ruvettu satsaamaan tavoitteisiin. Se mitä tehdään, tehdään kunnolla ja hyvin.” Kikka jatkaa samoilla linjoilla: ”Toimintaa on nyt syntynyt ihan tässä muutaman vuoden sisään todella paljon ja on syntymässä koko ajan lisää.”

Isomäen mukaan tarkoitus kehitysvammaisten taiteen tekemiselle ja opettamiselle tulee laadun tavoittelusta: ”Ja siitä, että se (kehitysvammaisten taide) tulee esille. Tämä on valtavan merkittävä osa tämä näyttelytoiminta. Se antaa ihmisille valtavasti itseluottamusta, kun näkee omia töitään näyttelyissä ja varsinkin sitten, kun vielä kokee ja näkee niitä reaktioita ulkopuolisilta ihmisiltä. Että OHO! Oletko sinä tosiaan tehnyt tuon, pystytkö sinä tuohon? Ja vastata, että joo, minä olen sen tehnyt. Sellaista kokemusta kehitysvammaisen ei saa mistään muusta. Koska todellisuudessa ei voida juurikaan sanoa monestakaan asiasta, tai ainakin useimpien (kehitysvammaisten) kohdalla on niin, että he eivät pysty tavoittamaan ”normaalin” ihmisen osaamisen tasoa juurikaan millään muulla alueella kuin taiteessa. Ja taiteessa on se hämmästyttävä asia, että he voivat ylittää ”normaalin” ihmisen tason huimasti, ja he tekevätkin sen useimmiten!”

Opettajien mukaan kehitysvammaisilla on huikea asenne tekemiseen. Se on vapaata, eikä siinä ole pidäkkeitä kahlitsemassa toimintaa. Juuri siinä molemmat näkevät piilevän salaisuuden siihen, minkä takia kehitysvammaiset pystyvät tekemään niin hienoja töitä. Heillä ei ole sen kaltaista itsekritiikkiä, joka estäisi vapaata luomista. He lähtevät luottavaisesti ja omiin kykyihin uskoen tekemään töitä innolla. ”He tekevät juuri niin kuin lapset. He pystyvät työskentelemään samanlaisella vapaalla intensiteetillä. Voisi sanoa, että se on kehitysvammaisen lahjakkuuden salaisuus, että sisäinen lapsi on elossa aikuisiälläkin”, Isomäki summaa.

Taide toimiessaan kuntoutuksen tukena on kommunikaatiota. Kuvilla kerrotaan omasta todellisuudesta.⁶

6.3 Opetus oppijan kannalta

Kysyessäni, millainen opetus on oppijan kannalta tärkeää, Kikka referoi omaa kirjoitustaan helmikuulta 2007: ”Ajatukseni kehitysvammaisien ohjaajana olemisesta. Ammattimaista opetusta tärkeämpänä näen ohjaajan ja opettajan sosiaaliset taidot ja inhimillisyyden sekä ihmisyyden. Tärkeintähän on luoda suotuisat olosuhteet taiteen tekemiselle. Toki ammattimaisuus materiaalien ja tekniikoiden tuntemuksen suhteenkin on ensiarvoista. Mitä ne suotuisat olosuhteet sitten ovat? Mielestäni ne ovat vapaa ja innostava ilmapiiri, avoimuus omaperäisille ideoille ja hyvä vuorovaikutus. Emotionaalisesti turvallinen ilmapiiri edesauttaa vammaista löytämään omat luovuudenmahdollisuutensa. Ohjaajan pitää toimia ilmaisun tukena, taustalla. Olla auttamassa kehitysvammaisen oman ilmaisutavan löytymistä. Hallinnan tarve on syytä unohtaa. Jotta oma kuvanrakentamisen tapa ja oma visuaalinen tyyli pääsisivät kehittymään, on oltava lokeroimatta tekemistä. On maltettava olla ohjaamatta. Ratkaisut saattavat olla tekijällä uskomattoman luovalla ja uudella tavalla jäsenyneenä. Aito vuorovaikutus ja kuunteleminen edesauttavat näkemään enemmän. Kehitysvammaisten kanssa on helppo ohjaajankin heittäytyä kokemaan uutta. Ennakoimattomat tilanteet tuovat toimintaan vaihtelevuutta ja suotuisaa maaperää luovuuden toteutumiselle mutta samalla, kun ohjaaja toimii innostajana, hän toimii myös toiminnan kehyksenä. Kehitysvammaisten ohjaajan keskeisenä haasteena työskentelyssä on auttaa ja tukea vammaista löytämään omat luovuudenmahdollisuutensa. Hän kaipaa tukea ja rohkaisua, ei puolesta tekemistä.”

Jelisejeff jatkoi kertoen olevansa ehdottomasti sitä mieltä, että opetuksen tulee olla ammattitaitoista. Ammattitaito on opettajassa itsessään, mutta myös opetuksessa käytössä olevissa työvälineissä. ”Mutta kaikista tärkein mielestäni on se, että toiminta on ihmiseltä ihmiselle. Vaikka kehitysvammaisilla on se valtava valmius työskennellä, kun he kokevat olonsa turvalliseksi ja kannustetuksi, se moninkertaistuu. Heillä on myös ainutlaatuinen taito saada kosketus ihmiseen. Siitä puuttuu kaikki pelaaminen ja joutavanpäiväinen. Se on aitoa ja rehellistä.” Isomäki

⁶ Kauppinen (toim.) 2007, 10

puolestaan nosti esiin tärkeän ydinkohdan, että opettajan tulisi olla mahdollisimman taka-alalla. ”Itsekin ajattelen olevani ikään kuin taustapiru siinä hommassa.”

Tärkeäksi seikaksi nousi myös oppilaan kohtaamisen sekä turvallisen ja luovuutta tukevan ilmapiirin luomisen lisäksi opettajan ammattitaito valitessaan töitä näyttelyyn. Molemmat opettajat totesivat, että kokonaisuuden luominen ja kehitysvammaisten taideteosten esillepano arvoisellaan tavalla on merkittävä osa opettajan roolia.

Opetuksessaan Kikka ja Ahti painottavat yksilöllisyyttä. ”Emme yritäkään poistaa (kuvallisia) fiksautumia, vaan saada niistä mahdollisimman paljon irti. Me emme yritä poistaa ihmisestä yksilöllisiä piirteitä, vaan mahdollistaa niitä.”, Ahti kertoi. Jokainen oppilas yksilönä välittää kuvissa omaa todellisuuden kokemistaan. Tekijöistä ja heidän teoksistaan voi nähdä hyvin monipuolisia tapoja käsittää ympäröivää todellisuutta. Voisi kuvitella, että kommunikaatio kuvien kautta olisi kehitysvammaisilla kovin suorasukaista ja välitöntä, mutta heidänkin teoksensa vaativat yhtä lailla aikaa ja pysähtymistä, jotta niistä välittyisi kosketus toiseen ihmiseen. Kehitysvammaisten maalauksissa käsitellään aiheita oman kokemuksen kautta ja kerrotaan omasta todellisuudesta.⁷

6.4 Ideat kuviin

Opettajat pitävät tärkeänä tehtävänä virittää oppitunnin tunnelma työskentelyä varten. Opettaja toimii ilmaisutyön alkuun sysääjänä. ”Kyllä joku teema auttaa todella paljon kehitysvammaista työskentelemään. Joku, mikä virittää aiheeseen. Lähtökohta on kehitysvammaiselle usein paljon huomattavasti helpompi, jos se on jollain tavalla konkreettinen”, Kikka vastasi kysymykseeni kuvien syntymisestä. Ahti jatkoi:

”Konkreettinen visuaalinen lähtökohta on kamalan tärkeä. Ei voi ajatella, että tekkää mitä mieleenne juolahtaa. Sellaisista tehtävistä ei yleensä synny juuri mitään. En itse asiassa usko, että kovin moni muukaan maalaa täysin ilman konkreettista lähtökohtaa, en itse ainakaan. Se on aivan normaalia, taiteilijat käyttävät malleja. Mallien käyttö on (kehitysvammaisten) taideopetuksessa todella tärkeää monestakin syystä. Ensinnäkin, siitä on helppo päästä alkuun ja toiseksi, se myös kehittää.”

⁷ Kauppinen (toim.) 2007, 10

Kikka selitti, että työskentelyvaiheessa kehitysvammaisilla tapahtuu jotakin erityistä, visuaalisen aistimuksen siirtyessä käden kautta maalaus pohjalle. ”Siitä ei tule sen mallin näköinen, siitä tulee jotakin täysin muuta.” Ahti kommentoi tähän: ”Se tässä onkin se tärkeä pointti: Niistä tulee hemmetin paljon hienompia! Vaikka kehitysvammaiset pyrkivätkin ulkoiseen esittävyYTEEN, on lopputulos usein melko kaukanakin alkuperäisestä ja hyvä niin! Kehitysvammaiset pystyvät jännittävällä tavalla ohittamaan esimerkiksi niin sanotun harrastelijamaalarisektorin ja tavallaan etenemään suorastaan ammattilaisten eturiviin, mikä onkin melko vallankumouksellinen asia tässä taidekentässä. Se minuakin juuri kiinnostaa. En minä viitsisi olla missään tekemisissä pelkän kopioinnin kanssa.” Vaikka kuvat olisivatkin mallin pohjalta toteutettuja, ne kantavat silti sisällään tekijänsä historiaa. Sitä, mitä hän on elämänsä aikana kokenut ja miten hän maailman näkee. Kuvilla kysytään ja saadaan vastauksia. Opitaan ympäröivästä maailmasta.⁸

Oppitunneille tuodaan opettajien toimesta muun muassa erilaisia teemoihin sopivia esineitä ja kuvia. Isomäki kertoi myös keräävänsä suuria määriä kiinnostavia kuvia ”kipinäksi työskentelylle”. Kuvapankkeja on luokassa paljon ja oppilaat voivat käydä etsimässä niistä inspiraatiota työskentelylleen. ”Kuvat eivät kuitenkaan ole taidekuvia tai kuvia taideteoksista, vaan esimerkiksi lehdistä löytyneitä, mielenkiintoa herättäviä kuvia.” Isomäen mukaan kehitysvammaisten taiteilijoiden omaperäinen tyyli on saanut taideharrastajat ja museoiden edustajatkin riemastumaan kehitysvammaisten töistä. Kuten sanottu, eletään kehitysvammaisten taiteen nousukautta.

6.5 Taiteilijat itse kertovat

Taideopiskelijoita haastattelin yksitellen. Heidä haastatellessani en käyttänyt varsinaista kysymysrunkoa. Tarkoitukseni oli saada selville, mikä taiteen rooli on heidän jokapäiväisessä elämässään.

Ensimmäisenä haastattelin Kimmo Tolvasta, 32, joka on vuoden ajan ollut mukana Perttulan kuvataidetunneilla. Sitä ennen hän on ollut mukana Kettuki ry:n nuorten kuvataidekerhossa. Kimmosta näkyi selvästi innostus kuvan tekemiseen. Hän

⁸ Kauppinen (toim.) 2007, 11

kertoi pitävänsä eksoottisten eläinten, kuten liskojen ja käärmeiden maalaamisesta. ”Se on kiva aihe”, Kimmo totesi. Hän kertoi maalaavansa akryyli- ja öljyväreillä. Kimmon mukaan kuvaa tehdessä tulee hyvä tunne, kun saa sen näyttämään mallin mukaiselta. ”On tärkeää, että se näyttää siltä, mitä siinä kuvassa on.” Onnistuneena työnä Kimmo pitää sellaista, jossa on hyvät värit. ”Sen pitää näyttää joltakin. Maalaus on halju, jos se on kokovalkoinen.” Kysyin Kimmolta, mihin ihmiset tarvitsevat taideopetusta, hän vastasi: ”Elämän taitoihin. Että sitä voisi tehdä ammatikseen.” ”Olisi mukavaa olla kuuluisa.”, Kimmo totesi, ja kertoi sen jälkeen menneistä ja tulevista haastatteluistaan. Häntä on haastateltu juuri näyttelytoiminnan johdosta. Kysyessäni pystyisikö hän elämään ilman kuvantekemistä, Kimmo totesi ytimekkäästi: ”En kuvittele.”

Toinen haastateltavani oli toista vuottaan Perttulassa opiskeleva Elina Niemelä, 17. Hän pitää ihmisten kasvokuvien tekemisestä. ”Ne on jotenkin niin yksinkertaisia tehdä. Siinä on vaan se yksi asia. On kiva keskittyä, kun siinä ei ole muita.” Eri musiikkiyhtyeet ja artistit kiinnostavat Elinaa, joka omien sanojensa mukaan pitää maalatessaan aina kuulokkeita päässä. Halusin tietää, millainen on onnistunut kuva ja hän kertoi sen olevan sellainen, josta ei huomaa yhtäkään virhettä. Tärkeää Elinan mukaan on myös se, että oikea taustaväri saa kuvan henkilön hyvin esiin. Kysyin häneltä, mitä ihmiset voivat saada taiteen opetuksesta ja hän totesi: ”Se antaa uusia näkökulmia ja saa näyttää luovuuttaan. Saa myös kehittyä. Aina löytyy jotakin uutta, mistä voi oppia. Se ei ole vain sitä, että pistää sitä väriä siihen tauluun, vaan joutuu vähän miettimäänkin, että mitä siinä sitten tekee.” Kuvantekeminen vaikuttaa myös Elinan omaan elämään muutenkin kuin oppitunneilla: ”Kyllähän se piristää mieltä ja saa laitettua ne ajatuksensa siihen taululle.” ”Kyllä tästä on tullut ihan sydämen asia, että en pystyisi kyllä olla tekemättä.”, hän kertoi kysyessäni taas voisiko hän elää ilman kuvantekemistä.

Katia Mammone, 18, oli kolmas haastateltavani. Hän on aloittanut Perttulassa vuonna 2007. Hän on kiinnostunut piirtämisestä. Hän listaa tekevänsä kuvia maisemista ja erilaisista hahmoista. Katia tekee myös sarjakuvia ja häntä kiinnostaa grafiikka. Luonto on ollut monessa hänen teoksessaan vahvasti läsnä. ”Kun teen kuvia, mieleeni tulee, että alan pitää siitä.” ”On myös tärkeätä, että tulee kauniita kuvia.” Kysyin myös häneltä, mitä taiteen opetuksesta voisi saada irti ja hän vastasi seuraavasti: ”On tärkeää, että saa tehdä mitä haluaa.” ”Kuvis auttaa vaikeissa asioissa, en ole vain ihan varma miten.”

Kaikista haastatelluista välittyi ilo ja kiinnostus kuvantekemistä kohtaan, vaikka he eivät sitä osanneetkaan välttämättä monisyisesti eritellä. Lisäksi kaikilta heijastui tietynlainen varmuus omaan tekemiseensä.

6.6 Taiteen tekemisen merkitys

Oppilaita haastateltuani ja opettajien kanssa käydyistä keskusteluista opin, että kehitysvammaisten on melko vaikeaa selittää omasta kuvallisesta työskentelystään. Kuvallisen työskentelyn vaikutukset omaan olemiseen voivat olla kenelle tahansa usein melko näkymättömiä, mutta silti oleellisia. Toivoin saavani kokemuksia ja havaintoja ihmisiltä, joilla on ollut pitkään mahdollisuus tarkastella heidän työskentelyään ja olla osa heidän elämäänsä.

Kysyin, minkälaisia päätelmiä opettajat ovat tehneet siitä, minkälaisia vaikutuksia taiteen tekemisellä on kehitysvammaisiin opiskelijoihin. Halusin selvittää, onko tekemisellä vaikutuksia silloinkin, kun he eivät sitä tee. Kysyin heiltä näyttäytyykö se arkipäivässä. ”Ainakin se tuo valtavasti iloa. Se, että ihminen huomioidaan. Juuri sen takia esimerkiksi näyttelyt ovat tärkeitä. Kehitysvammaiset tulevat niihin ja tietävät, että he saavat kukkia ja onnitteluja. Ne ovat hirveän tärkeitä tilanteita. Olla joskus juhlistettu.”, Kikka vastasi. Hän myös totesi, että toiminnan sisällä vahvasti ollessaan on kuitenkin vaikea nähdä vaikutuksia arkielämään. ”Mutta kuitenkin se, mitä kuulee kotoa käsin kertoo paljon. On esimerkiksi tullut sellaista palautetta, kuten erään lähes puhumattoman pojan äidiltä, että ero on ollut huomattava, että tämä taidetoimintakeskus on SE paikka.” Kikka myös sanoi, että monilta vanhemmilta tulee palautetta, että oppilaan elämä on täysin muuttunut. Hän mainitsi muun muassa vuoden 2008 kehitysvammaiseksi taitelijaksi valitun **Jack Heiskasen**, jonka äiti on kertonut taidetoiminnan vaikuttaneen vahvasti poikansa elämään, joka taidetoiminnassa mukana olemisen jälkeen on suhtautunut hyvin innokkaasti arkiseenkin toimintaansa. Ahti jatkoi: ”Parhaiten asiaan saa palautetta omaisilta. Eivät he (kehitysvammaiset) tule sitä meille itse kertomaan. He vain eivät osaa sitä tehdä, vaikka kuinka olisi ajatuksia asiasta. Voidaan kuitenkin omaispalautteen perusteella sanoa varmasti, että tämä on todella tärkeätä monelle. Monen elämä on muuttunut synkästä, ikävästä ja tylsästäkin elämästä valoisaksi ja onnelliseksi. Että sen verran se on terapeutistakin, vaikka se ei terapiaa olekaan.” Kikka lisäsi tähän: ”Ja itse kukin tietää, miltä se aina tuntuu, kun pääsee tekemään

(kuvaa).” Ahti kertoi vastaavansa kysymykseen taiteen tekemisen vaikutuksista yleensä niin, että tämä toiminta ei ole taideterapiaa, mutta tällä taiteen tekemisellä on terapeuttisia vaikutuksia. ”Se on niin kuin myönteinen sivuvaikutus.”

Yleisesti hyväksytyjen tutkimuskäsitysten mukaan taiteen tekemisellä on myönteistä vaikutusta sekä terveyteen että yleisen elämänlaadun kohentumiseen. Erityisesti itsetunnon kannalta sillä on vahva myönteinen vaikutus myös kehitysvammaisiin.⁹

6.7 Oma havainnointi

Matkustin tutkimustani varten Hämeenlinnaan seuraamaan kehitysvammaisten kuvataideoppituntia ja haastattelemaan heitä sekä heidän parissaan työskenteleviä. Vierailin paikanpäällä sekä Perttulan erityisammattikoulussa että Kettuki Ry:n tiloissa. Ensitöikseni seurasin Perttulassa aamupäivän kuvataidetuntia, jossa päivän tehtävänä oli maalata vesiväreillä meriaiheinen asetelma. Oppilaita oli paikalla kuusi. Opettaja Ahti Isomäki kierteli luokkaa ja opasti tarpeen tullen hyvin keskittyneen näköisinä työskenteleviä, hiljaisia taiteilijaopiskelijoita. Luokassa oli hyvin rauhallista. Kaikki keskittyivät oman näkemyksensä luomiseen asetelman pohjalta. Asetelmassa oli värikkään pöytäliinan päälle laitettu simpukoita, meritähtiä ja muita merellisiä esineitä.

Luokkatilan seinät olivat täynnä oppilaiden tekemiä värikylläisiä maalauksia, joita löytyi myös luokan perällä olevasta hyllystä lukuisia. Luokasta löytyi kansioita, jotka olivat täynnä erilaisia kuvia ja lehtileikkeitä kehitysvammaisten taidetta koskevista artikkeleista. Niiden joukosta silmiini osui tekstejä myös paikalla olevista opiskelijoista ja heidän töistään. Paikalla oli itseni lisäksi vierailemassa kehitysvammaisten parissa työskentelevien opettajien ryhmä Virosta. Ryhmän yksi jäsen ihmetteli ääneen tapaa, jolla opettaja luokassa ohjasi. Häntä hämmästytti opettajan eräänlainen näkymättömyys. Kuten mainittu, Ahti Isomäki kertoi haastattelussa toimivansa jonkinlaisena ”taustapiruna”, joka on tarpeen tullen tavoitettavissa, mutta ei liikaa keskity oppilaittensa työskentelyn ohjaamiseen johonkin tiettyyn suuntaan. Isomäki sanoi roolinsa olevan kannustaja ja oppilaan oman ilmaisun vahvistaja ja tukija. Työskentelyä seurattessani minulle välittyi tunne

⁹ Isomäki (toim.) 2006, 49

siitä, että opettajan ja oppilaiden välillä oli luja luottamus. Ilmapiiri luokassa oli keskittynyt ja turvallinen. Luokassa sai työskennellä rauhassa.

Sain mahdollisuuden haastatella oppitunnin lomassa kolmea taiteilijaopiskelijaa. Yksi kerrallaan he pitivät tauon työskentelystään ja poistuivat luokahuoneesta kahdenkeskiseen haastatteluun kanssani. Huomasin olevani todella jännittynyt kohdatessani ensimmäisen haastateltavani Kimmo Tolvasen. Olin nyt kahdestaan ihmisen kanssa, joka huokui välittömyyttä ja vilpittömyyttä. Tämä on harvinainen kokemus kelle tahansa sosiaalisten valtapelien ja verkostojen uuvuttamalle ihmiselle. Päällimmäisenä tunteenani oli kauhu, kun ymmärsin olevani tekemisissä ihmisen kanssa, joka ei pelaa pelejä ja ole alinomaa märehtimässä omaa identiteettiään muihin nähden. Vilpittömyys koskettaa aina syvältä ja tunsin jostain syystä pitäväni lujasti kiinni kilvestäni.

Oivalsin myös kuinka huonosti olin valmistellut kysymykseni kehitysvammaisille taiteilijaopiskelijoille. Olin näennäisesti perillä siitä, mitä halusin saada tietää, mutta kysymysten asettelussa koin suuria vaikeuksia. Miten saisin mahdollisimman yksinkertaisesti, kuitenkaan vähättelemättä viestini perille kehitysvammaiselle? Osaisiko hän kertoa töistään samalla tavalla, johon olen itse tottunut puhuttaessa taiteesta? Omakin käsitykseni taiteesta oli ja on yhä itselleni melko muotoutumaton. Olin alitajunnassani ottanut taiteen ja kuvan tekemisen mielekkyyden oppilaiden kohdalla itsestänselvyytenä muodostaessani mielessäni kysymyksiä. Olin myös ilmeisesti automaattisesti olettanut, että varsinaisia kysymyksiä ei tarvittaisi, sillä keskustelu innokkaan taidetta opiskelevan henkilön kanssa tulisi aivan varmasti olemaan helppoa ja rikasta. Kuitenkin äkkiä tajusin, että asiaa ei ollutkaan niin helppoa lähestyä kuin olin luullut. Haastattelutilanteen jälkeen sainkin kuulla Ahti Isomäen vaimoltaan välittämät terveiset, että olin juuri yrittänyt muutamassa tunnissa saada aikaan jotakin, mikä vaatisi vuosien työskentelyä. **Jaana Isomäki** toimii Perttulan erityisammattikoulussa psykologina.

Tunsin siis jollain tapaa epäonnistuneeni. Kaikki haastateltavat kyllä vastasivat mielellään kysymyksiini ja kertoivat parhaansa mukaan töistään, mutta toivomiani kertomuksia taiteen pelastavasta voimasta en saanut. Jälkeenpäin en ole yllättynyt. En varmasti osaisi itsekään kovin hyvin selittää vieraille ihmiselle muutaman minuutin tuttavuuden jälkeen omasta suhteestani luomiini kuviin, saati sitten luomistyön positiivisista vaikutuksista jokapäiväiseen elämäni. Tässä kohtaa minulle alkoi valjeta, että olin ajatellut kehitysvammaisille järjestettävän

taidetoiminnan olevan terapiamuotoista, jossa kuvien välityksillä sanottaisiin jotakin, mitä puheen avulla ei voida ilmaista. Olin siis lähtenyt tutkimukseen suinpäin tiedostamatta tarpeeksi ennakko-olettamuksiani.

Päällimmäisenä käymissämme keskusteluissa kaikkien opiskelijoiden kanssa olivat työt. Kullakin oppilaalla hyvin erilaisia intressejä kuvan tekemisen suhteen. Kuitenkin tunne, joka keskustelusta kehittyi oli se, että jokaiselle sekä tekeminen että työn lopputulos olivat yhtäläillä merkittäviä. Lisäksi keskusteluista välittyi vahva näkemys jokaiselta opiskelijalta siitä, mitä he kuviltansa halusivat ja millainen heidän mielestään oli onnistunut kuva. Heistä kaikista välittyi melko määrätietoinen suhtautuminen kuviin ja niiden luomiseen.

Molemmat haastateltavani opettajat totesivat useaan otteeseen, että kehitysvammaisilla on ainutlaatuinen tapa suhtautua kuvalliseen työskentelyyn. Opettajien mukaan, heillä on estoton asenne ja he lähtevät suurella innolla tekemään juuri sellaista kuvaa kuin he haluavat. Lyhyen hetken jälkeen, jonka sain viettää heidän (opiskelijoiden) kanssaan, ja nähdessäni heidän töitään, tulin samaan tulokseen. Tekemisessä on rentoutta ja varmuutta, jonka voi huomata vaikkapa siveltimen käytöstä ja teosten rohkeasta värimaailmasta.

Kävimme Ahti Isomäen kanssa Hämeenlinnan keskuseurakuntatalolla katsomassa Mielikuvia Afrikasta -näyttelyä, jossa oli esillä sekä Kettuki ry:n ja Perttulan erityisammattikoulun taideopiskelijoiden maalauksia. Huomasin heti värin voiman. On pakko tunnustaa, että mieleeni tuli ensimmäiseksi, että ovatko nämä tosiaan kehitysvammaisten tekemiä töitä, sillä yhtä taidokkaasta värien sekoituksesta ja harmoniasta haaveilen kuvantekijänä itsekkin. Mainitsin asiasta Isomäelle ja hän kertoikin, että hän on havainnut oppilaidensa omaavan ”ainutlaatuisen väriajattelun”. Nopeasti olisi voinut myös luulla teosten olleen alakouluikäisten lasten tekemiä, mutta lähempää tarkastellessa maalaustavasta, sommittelusta ja ennen kaikkea juuri väreistä näki jotakin aivan erilaista varmuutta kuin lasten tekemissä töissä. Työt olivat visuaalisesti harmonisia. Lasten tekemät työt voisi olla läheinen vertailukohta kehitysvammaisten taiteelle, mutta ero on määrätietoisuudessa, päättäväisyydessä ja itsenäisyydessä. Näyttelyssä mukana olevat taiteilijat ovat aikuisia, joilla on tiettyjä rajoituksia, mutta jotka katsovat silti maailmaa aikuisten silmin.¹⁰ Teoksia tuli katsella

¹⁰ Isomäki (toim.) 2006, 24

pitkään. Tuntui etten koskaan olisi nähnyt niin vahvasti ja selkeästi toisen ihmisen käden jälkeä kuin silloin.

Keskustelut opiskelijoiden ja opettajien kanssa olivat vielä tuoreena päässäni ja koin näkeväni teoksista vahvimmin niiden tekijät. Kuvat kertoivat innostuksesta, ennakkoluulottomuudesta ja huolettomuudesta. Aiheeseen paneutuminen ja heittäytyminen näkyi myös yksityiskohtien rikkaudella ja rennolla ilmaisulla. Kuvat olivat nimenomaisesti tekijöidensä näkemyksiä, joissa oli mallina käytetyistä esineistä ja kuvista saatu aikaiseksi vahvasti omalaatuinen näkemys.

7. Tulkintaa ja johtopäätöksiä

7.1 Mitä sain selville?

Taiteen tekemisellä on suuri vaikutus kehitysvammaisen hyvinvoinnille. Heille järjestettävässä taidetoiminnassa työt pääsevät esille suuremman yleisön tietoisuuteen. Heistä tulee näkyviä. Kuvat tarjoavat heille riemua ja tekemisen kanavan, jossa he aidosti voivat olla lahjakkaita. Näyttelyistä saatu positiivinen palaute on todella tärkeä kehitysvammaisen ihmisen itsetunnolle ja identiteetin luomiselle.

Itse luulin alusta alkaen taidetoiminnan olevan terapiaa kehitysvammaisille. En ollenkaan ollut ottanut huomioon toiminnan tavoitteellisuutta ja tekijöiden uskoa omiin kykyihinsä. Toiminnan tärkeys opiskelijoille ja heidän opettajilleen ei kuitenkaan ollut millään määrin epäselvää.

7.2 Pohdintaa oppimisprosessin ympärillä

Kehitysvammaisten taideteokset ovat kuin tekijänsä. Ne, kuten kehitysvammaiset ihmiset yhteiskunnassamme ylipäättään, ovat helppo ohittaa katsomatta tarkemmin niiden sisältöä ja olla huomaamatta omakohtaisen kokemuksen tuomaa näkemystä. Kuten teoksien katsomiseen, tarvitaan myös aikaa niiden tekijöidensä suhteen. Päästäkseen jakamaan kokemuksia toisen ihmisen todellisuudesta, on oltava rohkeutta tulla ulos oman sosiaalisen suojamuurin ulkopuolelle, ja kohdata toinen ilman tarvetta suojautua mahdollisesti itsestään erilaiselta tuntuvan ihmisen vuorovaikutukselta.

Koen lyhyen kohtaamiseni johdosta oppineeni uuden tavan tarkastella kuvaa. Kehitysvammaisten tekemissä maalauksissa pystyy keskittymällä nähdä hyvin vahvasti ihmisen maalauspinnan takaa ja hänen tapansa kokea ympäröivää maailmaa. Tiedän toki, että tämä on pitkä prosessi, joka avautuu vasta, kun sille omistautuu, mutta silti ensiaskel kohtaamiseen on helppo ottaa. Se vaatii vain silmiensä tarkennusta asioihin, joille on ehkäpä ennen kääntänyt katseensa kokonaan pois.

8. Lähteet

Painetut lähteet:

Isomäki, Ahti (toim.): Aurinko ja kolme kuuta – Kehitysvammaiset taidekentän reunalla. Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry Kettuki. 2006

Kaski, Markus (toim.): Kehitysvammaisuus. WSOY. 2002

Kauppinen, Liisa (toim.): Oman elämänsä ihminen. Maahenki. 2007

Vehmas, Simo: Vammaisuus: johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Gaudeamus. 2005

Vehmas, Simo: Vammaisuuden tutkimus. Yliopistopaino. 2006

Internet lähteet:

www.kettuki.fi - Kehitysvammaisten taidekeskus

www.verneri.net - Kehitysvamma-alan verkkopalvelu

www.perttula.fi - Perttulan erityisammattikoulu

www.hameenlinna.fi/arx/ - Lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX

www.kvtuki57.fi - Helsingin kehitysvammatuki 57 ry

www.kaarisilta.fi - Taide- ja toimintakeskus Kaarisilta

www.honkalampisaatio.fi - Honkalampi-säätiö

www.kehitysvammaliitto.fi - Kehitysvammaliitto

www.edu.fi - Opetushallitus

www.lyhty.net - Lyhty ry

www.sklu.fi - Suomen Kehitysvammaisten Liikunta ja Urheilu ry (Special Olympics Finland)

Väitöskirjat ja pro gradu –tutkielmat:

Lammi, Mariia: Erityisopetsta Vantaan kaupungissa – kehitystä, murrosta ja muutoksia. Erityispedagogiikan pro gradu –tutkielma Jyväskylän yliopisto 2003

Sandqvist, Hanna-Maija: Taidepaja internaatissa Taidekasvatus internaattiopiskelijoiden yhteisöllisyyden vahvistajana kansanopistossa. Pro gradu –tutkielma Lapin yliopisto 2006